

ІДЕЇ С. РУСОВОЇ ПРО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ «СВІТЛО» (1910–1914)

Венгловська О.А., Свяженіна М.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті висвітлено погляди С. Русової на виховання дітей дошкільного віку відповідно до результатів студіювання публікацій часопису «Світло» (1910–1914). З'ясовано, що в цей період педагогічні журнали популяризували ідеї щодо виховання дітей дошкільного віку. На сторінках педагогічної преси прогресивні педагоги мали можливість висвітлювати власні погляди на проблеми освіти. З-поміж великої кількості публікацій часопису привертають увагу статті С. Русової з проблем дошкільного дитинства. У них авторка обґрунтувала національно зорієнтовану модель дошкільного виховання. Педагог подала характеристику її складників, а саме: мети, пріоритетних напрямів, принципів дошкільного виховання, форм та засобів розвивальної діяльності дітей дошкільного віку. Заслужують на увагу погляди С. Русової щодо необхідності створення умов для забезпечення рідномовного середовища, інтеграції суспільного та родинного виховання. У статті виокремлено ідеї, що можуть бути адаптовані в сучасну дошкільну практику.

Ключові слова: С. Русова, часопис «Світло», суспільне дошкільне виховання, виховання дітей дошкільного віку, дитячий садок, форми розвивальної діяльності дітей дошкільного віку.

Постановка проблеми. Виклики XXI століття зумовлюють необхідність нового прочитування перспективних ідей педагогів минулого задля визначення стратегій, мети та завдань сучасної освіти, у тому числі й дошкільної.

Значущими є статті педагогів щодо виховання дітей дошкільного віку, що знайшли відображення на шпальтах педагогічних журналів. Ретроспективне вивчення цих публікацій сприятиме виокремленню та адаптації продуктивних ідей у практику сучасного українського дошкільця.

Науковий і практичний інтерес викликають публікації українського педагогічного часопису «Світло» (1910–1914). Це видання відіграло важливу роль у становленні національної системи дошкільного виховання. Студіювання цих публікацій довело, що їх автори (С. Русова, Я. Чепіга (Зеленкевич) та ін.) перебували біля витоків розроблення концепції українського дошкільного виховання, його змістово-методичного та організаційно-педагогічного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювання історико-педагогічних джерел дало можливість з'ясувати, що особливості розвитку суспільного дошкільного виховання в різні історико-педагогічні періоди висвітлено у працях Є. Антипіна [1], О. Венгловської [2], Г. Іванюк [4], С. Попиченко [5], О. Пшеврацької [6], А. Січкара [11], І. Улюкаєвої [13] та ін. Проблематика публікацій цих науковців спрямована на висвітлення діяльності перших організаторів із дошкільного виховання в Україні, зокрема, К. Толмачевської, Н. Лубенець, Т. Лубенця, С. Русової, І. Сікорського та ін., розкриття передумов та стану суспільного дошкільного виховання, особливостей функціонування тогочасних українських дитячих садків.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз історико-педагогічних джерел показав, що ідеї суспільного дошкільного виховання на шпальтах часопису «Світло» (1910–1914) не знайшли належного висвітлення. З огляду на тематику розвідки, метою статті є вивчення публікацій С. Русової у згаданому часописі задля виокремлення прогресивних ідей, що становлять значущість для сучасної дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Кінець XIX – перші десятиліття XX століття – це період становлення суспільного дошкільного виховання в Україні. Педагогічна спільнота в ці роки спрямовувала свої зусилля на актуалізацію ідей щодо унікальності дошкільного дитинства, необхідності відкриття різних типів установ для виховання дітей дошкільного віку (дитячі садки, захистки, майданчики, дитячі осередки), розроблення програмово-методичного та матеріально-технічного забезпечення їхньої діяльності. Просвітницька та інформативна функції щодо популяризації питань із дошкільного виховання поклалися на тогочасні педагогічні журнали. Вони виконували роль ретранслятора в ознайомленні педагогів-практиків, усіх, кого цікавили проблеми дитинства, із досягненнями європейської та вітчизняної педагогіки.

У перші десятиліття XX століття в Україні склалися сприятливі соціально-економічні та педагогічні умови для відкриття українських педагогічних журналів. До такого видання відноситься часопис «Світло», що був першим україномовним виданням та виходив друком один раз на місяць у період із 1910 по 1914 роки. Редакція журналу знаходилася у м. Києві за адресою В.-Володимирська, 93 [10].

Структуру часопису складали вісім рубрик. Аналіз їхнього змісту дає можливість констатувати, що в них висвітлювалися тогочасний стан народної освіти в Україні, питання теорії виховання та навчання, особливості реалізації теоретичних положень у практиці шкільної освіти та в сімейному вихованні. Заслужують на увагу рубрики, що розкривали діяльність громадсько-педагогічних товариств («добровільні громадські організації вчителів, діячів педагогічної науки й народної освіти, які сприяють розробці актуальних проблем і питань теорії і практики навчання та виховання» [3, с. 255]), забезпечували огляд публікацій, надрукованих в інших періодичних виданнях, склали бібліографію видань із педагогіки.

Серед дописувачів часопису були прогресивні українські педагоги М. Грінченко (Загірня), Д. Дорошенко, С. Єфремов, О. Русов, С. Русова, С. Сірополко, Ю. Сірий, І. Стешенко, Я. Чепіга, С. Черкасенко, Г. Шерстюк та ін. [10].

Проблематика публікацій часопису об'єднувала педагогічну спільноту довкола проблем, що стосувалися процесу становлення національної системи освіти, у тому числі й дошкільного виховання.

Студіювання статей журналу «Світло» дало можливість з'ясувати особливості пошуку шляхів щодо розроблення концепції національного виховання. Науковий дискурс відбувався в руслі актуалізації ідей щодо створення рідномовного середовища, побудови навчально-виховного процесу з урахуванням принципів історизму, народності, природовідповідності, формування в підрастаючого покоління морально-духовних смислів. Цей період в історії педагогіки О. Сухомлинська називає «періодом становлення національної системи освіти й виховання, внесення національного компонента в структуру педагогічної науки» [12, с. 58]. Відтак, автори часопису пропонували педагогічній спільноті власні бачення концепції національного виховання й шляхів її впровадження в освітню практику дитячих садків та шкіл.

До когорти постійних дописувачів «Світла» входила й Софія Федорівна Русова – педагог, громадська діячка, сподвижниця національного дошкільного виховання. Вона відігравала важливу роль у функціонуванні згаданого часопису, оскільки була ініціатором його відкриття, входила до редакційної колеги, подавала до друку власні публікації, вела рубрики «Огляди педагогічних російських і закордонних журналів», «Бібліографія». За чотири роки видання часопису, світ побачило понад сто публікацій педагога, в яких розкривалися різні аспекти національної освіти й дошкільного виховання.

Серед численних праць педагога, надрукованих у часописі «Світло», знаходимо публікації, що розкривали тогочасний стан шкільного навчання («Ідейні підвалини школи», «Нова школа», «Просвітницький рух на Україні в 60-х роках» та ін.), статті «Дитячий сад на національному ґрунті», «Націоналізація дошкільного виховання», «Дошкільне виховання», у яких автор актуалізувала значущість дошкільного дитинства, необхідність виховання дітей із раннього віку на національному ґрунті, висвітлювала досвід роботи дитячих садків європейських країн, педагогічні погляди Й. Гербарта, Ф. Дістервега, Й. Песталоцці, Ф. Фребеля на виховання дітей дошкільного віку [7; 8; 9; 10].

Студіювання змісту цих публікацій має як теоретичний, так і практичний інтерес, оскільки виокремлені положення покладено в концепцію національного дошкільного виховання, що було розроблено С. Русовою на початку ХХ століття. Зміст концепції щодо формування в дітей дошкільного віку основ національної

самосвідомості, використання в освітньому процесі дошкільних навчальних закладів найкращих взірців історії, національної культури не втрачає своєї актуальності й може бути адаптований у сучасну практику українського дошкільця.

Соціально-економічні, педагогічні, культурні зрушення кінця ХІХ – першого десятиліття ХХ століття сприяли тому, що питання виховання дітей дошкільного віку виносилися на широке обговорення. Здійснювалися пошуки шляхів визначення стратегій, мети й завдань дошкільного виховання. Ідеї та творчі здобутки прогресивних педагогів знаходили своє відображення у статтях. Саме через вивчення публікацій батьки, педагоги-практики дитячих садків отримували рекомендації щодо розвитку дітей дошкільного віку відповідно до вікових та індивідуальних можливостей, реалізації індивідуального, діяльнісного підходів, планування розвивальної діяльності в дитячих садках з урахуванням рідномовного середовища. Значущість цих публікацій підтверджувалася отриманням схвалення з боку читачів, продовженням у вигляді самостійних видань (монографій, книжок, посібників). Так, наприклад, цикл публікацій «Дошкільне виховання», що був надрукований у журналі упродовж 1913 року, у 1918 році було видано окремим виданням під однойменною назвою.

Вивчення публікацій С. Русової дає можливість стверджувати, що в них педагог пропонувала власне бачення мети, завдань, принципів

Рис. 1. Ідеї С. Русової щодо виховання дітей дошкільного віку, що були висвітлені педагогом на шпальтах часопису «Світло» (1910–1914)

Розроблено авторами за результатами опрацювання статей С. Русової у часописі «Світло» (1910–1914)

дошкільного виховання, розробила систему роботи з виховання дітей дошкільного віку. На рис. 1 подано схематичну модель виховання дітей дошкільного віку (за С. Русовою).

Проаналізуємо окремі положення, що подані на рис. 1. Реагуючи на виклики тогочасного суспільства, С. Русова була свідомою того, що охоплення дітей дошкільного віку дошкільним вихованням є необхідною умовою їхнього особистісного зростання. Вивчаючи досвід організації дошкільного виховання в країнах Західної Європи, педагог була переконана в тому, що становлення суспільного дошкільного виховання в Україні має відбуватися на національному ґрунті.

У численних статтях педагог задається питанням: якою має бути мета дошкільного виховання, яка його роль у становленні особистості? Свої міркування на окреслену проблему вона виклала у статті «Дитячий сад на національному ґрунті». У ній С. Русова, розмірковуючи й аналізуючи здобутки європейських педагогів, приходять до висновку, що дошкільний період життя дитини має бути спрямований на те, щоб «викликати в дитячій голові її власну думку, розбуркати дитячу фантазію й навчити до усього пильно самій додивлятися й утворювати з цих дослідів щось своє. У цьому активному перетворенні одбивається, як сонце в краплині води, справжній національний геній кожного з цих маленьких людей. Зміцнити ці індивідуальні сили, дати змогу для їхнього кращого розвитку – ось у чому й головна мета виховання» [7, с. 46]. Наведена теза є суголосною сучасній меті дошкільної освіти, яка зорієнтована на плекання особистості дитини, формування її ціннісних домінант.

З огляду на реалізацію національної складової в змісті дошкільного виховання, педагог обґрунтувала принципи дошкільного виховання. До основних вона віднесла такі, як принципи народності, історизму, природовідповідності, активності й діяльності, зв'язку навчання з життям, трудового виховання, наступності. С. Русова переконана в тому, що організація розвивальної діяльності в дитячому садку має носити варіативний, діяльнісний характер. Пропонувала вихователям використовувати різні форми роботи з дітьми, зокрема малювання й ліплення, художня праця, екскурсії, спостереження в природі, ігрова та трудова діяльність тощо. Організація продуктивних видів діяльності забезпечувала реалізацію природної потреби дитини в пізнанні навколишнього світу через діяльність та гру, розвиток фантазії, творчих здібностей. Педагог зазначала, що матеріал, який використовується у процесі такої діяльності (тісто, глина, природний матеріал, солома, нитки, тканина тощо) складає підґрунтя для вивчення основ природознавства, географії, історії, культури рідного народу.

Важливого значення у виховній роботі з дітьми С. Русова надавала використанню рідної

мови, народного фольклору, українських пісень, національних іграшок, народних ігор. У статті «Дитячий сад на національному ґрунті» авторка розкриває значення цих засобів для виховання дитини, зокрема, педагог констатує, що «Народний фольклор – казки, приказки, загадки, легенди – усе це багатий матеріал за для ілюстрації початкового навчання; вони низкою яскравих перлинок обгорнуть перші кроки виховання дитини в дитячому саді, викличуть до роботи її фантазію» [7, с. 50]. Ці слова можуть стати дороговказом для сучасних вихователів, оскільки використання в освітньому процесі дошкільних навчальних закладів вже згадуваних засобів дасть можливість реалізувати положення щодо цінності дитинства, залучення дитини до вивчення національних пам'яток, розвитку в неї таких важливих якостей, як людяність, патріотизм, милосердя, емпатія, відповідальність тощо.

Варто зауважити, що ефективність запропонованої С. Русовою моделі дошкільного виховання забезпечувалася двома умовами, насамперед, це – необхідність створення в дитячому садку рідномовного середовища та інтеграція суспільного дошкільного та родинного виховання. Оскільки, виховання дитини розпочинається «з першого дня життя, як тільки дитина відкрила на світ оченята, уперше взяла в рот груди матері. З цього дня розпочинається слідування за усіма бажаннями дитини, за кожним проявом її волі, її емоцій, її інстинкту, за свідомими рухами її безпомічного тіла» [8, с. 21]. Тому, важливо, щоб дитина з моменту народження, перебувала в рідномовному середовищі, чула і сприймала найкращі зрізки української культури.

Висновки і пропозиції. За результатами студіювання публікацій С. Русової, що були надруковані в часописі «Світло» (1910–1914), можемо зробити певні узагальнення та виокремити ідеї педагога щодо виховання дітей дошкільного віку, що можуть складати інтерес для сучасної дошкільної освіти. Насамперед це:

- національний характер дошкільної освіти;
- створення розвивального освітнього середовища дошкільних навчальних закладів на ціннісних домінантах (визнання дитини найвищою цінністю);
- проектування розвивальної діяльності з урахуванням запитів, потреб дитини, її здібностей та можливостей;
- варіативний характер життєдіяльності дитини в дошкільному навчальному закладі;
- домінування продуктивних видів діяльності над репродуктивними.

Пропонована розвідка не розкриває всіх аспектів порушеної проблеми. Актуальним для вивчення залишається висвітлення поглядів С. Русової на реалізацію дитиноцентричного концепту в теорії та практиці дошкільного виховання кінця XIX – першої третини XX століття.

Список літератури:

1. Антипін Є. Погляди Софії Русової на проблему наступності в трудовому вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / Євген Антипін // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика», присвяченій 160-річчю від дня народження С. Русової (25 лютого 2016 р., м. Івано-Франківськ, Україна) / за заг. ред. Т. К. Завгородньої. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 186–191.

2. Венгловська О. Внесок С. Русової у розбудову українських дитячих садків / Олена Венгловська // Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика», присвяченій 160-річчю від дня народження С. Русової (25 лютого 2016 р., м. Івано-Франківськ, Україна) / за заг. ред. Т. К. Завгородньої. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 195–199.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Іванюк Г. Життєствердність ідей С. Русової про розбудову нової школи в Україні / Ганна Іванюк // Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика», присвяченій 160-річчю від дня народження С. Русової (25 лютого 2016 р., м. Івано-Франківськ, Україна) / за заг. ред. Т. К. Завгородньої. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 213–21.
5. Попиченко С. С. Ф. Русова про завдання, зміст і методи національного виховання дошкільників / С. С. Попиченко // Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кін. XIX – поч. XX ст.) / С. С. Попиченко. – Умань, 2009. – С. 73–101.
6. Пшеврацька О. В. Психолого-педагогічні засади організації суспільного дошкільного виховання в працях С. Ф. Русової: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Пшеврацька Олена Володимирівна; Київ. міжрегіональний ін-т удосконалення вчителів ім. Б. Грінченка. – К., 2002. – 24 с.
7. Русова С. Дитячий сад на національній ґрунті / Софія Русова // Світло. – 1910. – № 3. – С. 44–54.
8. Русова С. Дошкільне виховання / Софія Русова // Світло. – 1913. – Кн. 1. – С. 20–26.
9. Русова С. Націоналізація дошкільного виховання / Софія Русова // Світло. – 1913. – Кн. 5. – С. 15–26.
10. Русова С. Націоналізація дошкільного виховання / Софія Русова // Світло. – 1912. – Кн. 4. – С. 15–26.
11. Січкач А. Д. С. Русова, К. Маєвська про формування моральних цінностей у дітей дошкільного віку: ідеї діяльнісного підходу / А. Д. Січкач // Дошкільне виховання. – 2012. – № 12. – С. 11–12.
12. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К.: А.П.Н., 2003 – 68 с.
13. Улюкаєва І. Г. Софія Федорівна Русова – фундатор української національної системи дошкільного виховання / І. Г. Улюкаєва // Історія суспільного дошкільного виховання в Україні (кін. XIX – 1941 р.): навч. посіб. / І. Г. Улюкаєва. – Бердянськ, 2004. – С. 28–42.

Венгловская Е.А., Свяженина М.В.

Киевский университет имени Бориса Гринченко

ИДЕИ С. РУСОВОЙ О ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА «СВИТЛО» (1910–1914)

Аннотация

В статье отражены взгляды С. Русовой на воспитание детей дошкольного возраста согласно результатам изучения публикаций журнала «Свитло» (1910–1914). Установлено, что в этот период педагогические журналы популяризировали идеи по воспитанию детей дошкольного возраста. На страницах педагогической прессы прогрессивные педагоги излагали свои взгляды на проблемы воспитания детей. Среди множества публикаций журнала привлекают внимание статьи С. Русовой по проблемам дошкольного детства. В них автор обосновала национально-ориентированную модель дошкольного воспитания. Педагог охарактеризовала ее составляющие, а именно: цель, приоритетные направления, принципы дошкольного воспитания, формы и средства развивающей деятельности детей дошкольного возраста. Заслуживают внимания взгляды С. Русовой на необходимость создания условий для формирования в детских садах национальной среды, интеграции общественного и семейного воспитания. В статье выделены идеи, которые могут быть адаптированы в современную практику дошкольного образования.

Ключевые слова: С. Русова, журнал «Свитло», общественное дошкольное воспитание, воспитание детей дошкольного возраста, детский сад, формы развивающей деятельности детей дошкольного возраста.

Venhlovskia O.A., Sviazhenina M.V.

Borys Grinchenko Kyiv University

S. RUSOVA'S IDEAS ABOUT UPBRINGING OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE MAGAZINE «SVITLO» (1910–1914)

Summary

In the article, as the results of study of the publication in magazine «Svitlo» (1910–1914), are reflected the views of S. Rusova on the education of preschool children. It was found that during this period, the pedagogical journals popularized ideas on education of preschool children. On their pages progressive educators have the opportunity to highlight their views on educational problems. Among the publications of the magazine attracted the attention S. Rusova's articles on the problems of preschool age. In these articles the author has established a model of pre-school education, which is based on the national concept. Teacher has characterized its components, namely: the purpose, priorities, principles of preschool education, forms and means of development activities of preschool age children; isolated conditions (creation of the national environment, the integration of social and family education), according to which the proposed model could function effectively. The article highlights the positions which can be adapted in a modern pre-school practice.

Keywords: S. Rusova, magazine «Svitlo», public preschool education, upbringing of preschool children, kindergarten, forms of development activities of preschool children.